ИСИДОРА САВИЋ

Музеј града Београда, Београд

УДК 069.5(497.11)”2019”(049.32)
728.8(497.11)”18/19”(049.32)

СТАРИ КОНАК – ЗАБОРАВЉЕНИ БЕОГРАДСКИ ДВОР

У Музеју примењене уметности, у периоду од 29. августа до 25. септембра 2019. године приређена је изложба *Стари конак: заборављени београдски двор*. Њени аутори су мср Дејан Вукелић, докторанд Семинара за музеологију и херитологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, мр Јелена Перић, музејски саветник Музеја примењене уметности, и Владимир Томић, виши кустос Музеја града Београда. Изложба је реализована у сарадњи Музеја примењене уметности и Музеја града Београда, уз подршку других, сродних институција и појединаца (колекционара), који су позајмицом материјала из сопствених колекција употпунили ову значајну и слојевиту поставку.

Као што сведочи сам назив, изложба је посвећена оживљавању меморије на Стари конак, резиденцију последњих Обреновића, порушену годину дана након Мајског преврата 1903. године, и покушају расветљавања судбине уметнина и других предмета који су чинили део дворског инвентара, а који су након убиства владарског пара Александра и Драге Обреновић били измештени и отуђени. Стога су представљени експонати који сведоче о ентеријеру Старог конака, познатог претежно из описа страних путописаца који су у Београду боравили крајем XIX и почетком XX века, потом делови оригиналног намештаја који је красио луксузно опремљене краљевске одаје, као и штампани примерци европских илустрованих недељника, са извештајима и пратећим цртежима самог здања и крвавог чина који се на том месту одиграо.

Посебну целину, као драгоцено визуелно сведочанство о изгледу и садржају Старог конака, чине 64 албуминске фотографије, од којих већина није била позната стручној и широј јавности, а чије је ауторство, са извесном дозом опреза, приписано фотографима Љубиши Ђонићу и/или Милану Јовановићу. Један део тих снимака пружа увид у унутрашњу декорацију здања, посебно јавних простора, строго подељених на „мушке" и „женске", међу којима се егзотиком и луксузом истиче Арапски салон краља Милана, док други приказују појединачне предмете, измештене из свог примарног (дворског) контекста. На њима фигурирају дела примењене уметности, произвођена претежно у бечким и париским радионицама, као што су фотеље, столови, комоде, сатови, завесе, рамови за слике, сервиси, вазе, посуде од керамике, порцелана и племенитих материјала. Претпоставља се да су предмети из Старог конака изнети непосредно пре његовог рушења, како би, овековечени у фотографском медију, били пласирани на тржиште и потом коришћени у комерцијалне сврхе. Поједини снимци су накнадно уступљени Доротеуму (*Dorotheum*) ради публиковања у каталогу аукције коју је краљица Наталија Обреновић приредила у Бечу 1905. године. Пошто је идентитет нових власника, па самим тим и судбина ових предмета, у већини случајева остао непознат, фотографски снимци на којима су овековечени неоспорно имају улогу визуелне репрезентације оригиналних предмета и представљају најрелевантнији доказ њихове присутности и постојања на двору.

Осим фотографија, које чине највећи сегмент поставке, на изложби су заступљени и оригинални комади стилског намештаја, канабе и фотеља из некадашњег салона краља Александра Обреновића, данас у поседу манастира Враћевшнице. Ови ексклузивни предмети, израђени у радионици Виктора Емона (Victor Aimone) 1900. године у Паризу, љубазношћу сестринства враћевшничког манастира, пригодом ове изложбе су први пут изложени изван окриља манастирске ризнице. Они су не само одраз укуса и афинитета краља Александра, по чијој су поруџбини изведени, већ чине невелику скупину дворских покретности чија је судбина након династичког преврата позната. Током боравка у Београду између 1903. и 1905. године, тадашњи игуман манастира Враћевшнице Михаило Урошевић их је откупио, заједно са италокритском иконом Беогородице Елеусе, за коју се сматра да је била део инвентара спаваће собе краљевског пара у Старом конаку.

У оквиру изложбе, скупоцени комади намештаја из враћевшничке ризнице формирају малу амбијенталну целину, коју

употпуњују два репрезентативна портрета краља Милана и краљице Наталије Обреновић, које је сликар Стеван Тодоровић 1883. насликао за потребе српског посланства у Цариграду (Музеј града Београда), као и сребрна жардинијера краља Милана, произведена у Бечу око 1880. године (Историјски музеј Србије). Посебну ноту изложби дају, међутим, два предмета која се везују за сам чин трагичне погибије краља Александра и краљице Драге у превратничкој ноћи између 28. и 29. маја 1903. године, а то су кључ за тајну просторију у Старом конаку, у којој су се крили од завереника (Историјски музеј Србије), као и део завесе којом су била умотана тела владарског пара на умору (Музеј рудничко–таковског краја). Ови експонати најнепосредније дочаравају трагику догађаја и илуструју све његове непосредне последице – убиство владара које је обележило крај једне династије и читаве епохе.

Смрт владара запечатила је и судбину здања у коме су они обитавали, столовали и напослетку страдали. Пошто објекти деле судбину оних које треба да представљају, Стари конак је срушен како би се, његовим физичким уништењем, из колективне меморије српског народа избрисале успомене на последње Обреновиће и њихову бруталну смрт, која је изазвала бројне полемике и осуде у европској јавности. Сличну судбину делили су и уметнички, употребно-декоративни и други предмети из дворске заоставштине Обреновића, који су и у периоду након преврата били растакани, продавани на аукцијама или препуштени немару. Стога се може закључити да је на изложби, наративом о Старом конаку, његовом инвентару и њиховој заједничкој судбини, двор представљен у свој пуноћи и сложености његовог значења, не само као место обитавања владара и позорнице власти већ као својеврсни микрокосмос и, пре свега, као огледало државе и њеног поретка.

Ова изложба, коју прати модерно опремљен и богато илустровани каталог са студиозно написаним радовима насталим као резултат исцрпних истраживачких напора аутора, на јединствен и интригантан начин посетиоцима нуди увид у ексклузивни материјал, до недавно готово непознат јавности, којим је илустрована судбина заборављеног београдског двора. Она уједно баца светло и на читаву епоху у историји Београда од 1840. до 1904. године, као и на опсежне урбанистичке захвате у самом језгру града, који су подразумевали измештање центра града на Теразије, где је подигнута кућа Стојана Симића (потоњи Стари конак) као прво репрезентативно здање.

Захваљујући великој материјалној, историјској и сведочанственој вредности изложених предмета, а нарочито фотографских снимака ентеријера, пружена је могућност својеврсне реконструкције живота на двору и високе дворске културе коју су неговали последњи Обреновићи. Упоредном анализом ретко сачуваних материјалних остатака прошлости и исцрпнијих писаних извора, омогућено је потпуније сагледавање и тумачење Мајског преврата и његових последица, као једног од преломних догађаја у новијој српској историји. Истовремено, покренут је низ питања која се тичу отуђења и уништења културног наслеђа, концепта *damnatio memoriae* и стратегија политике заборава. На основу темељних истраживања музејског, архивског и аукцијског материјала, аутори су покушали да уђу у траг појединим „изгубљеним" и „заборављеним" предметима из заоставштине Обреновића, као и да подстакну питање евентуалног повратка експатрисане заоставштине у некој ближој или даљој будућности. Пажљивом селекцијом репрезентативних музејских предмета, којој је претходио приљежан научни и теренски рад, на дубоко промишљен и креативан начин су представили једну историјски и културолошки сложену тему, интригантну како за стручну тако и за ширу јавност, те утрли пут новим сагледавањима овог и сличних феномена.